

גאון החזון ואיש הגשמתו

קווים לדמותו של הרב קלמן כהנא זצ"ל במלאת עשרים שנה לפטירתו

כותב שורות אלה אינו רואה את עצמו ראוי לתאר את דמותו המיוחדת והרב־גונית של הגאון הרב קלמן כהנא זצ"ל. גדול בתורה היה. למדנותו באה לידי ביטוי בעשרות ספריו ומחקריו, מאות מאמריו ואלפי שיעוריו ושיחותיו. הוא היה מנהיג למופת. הוא הנהיג את תנועת 'פועלי אגודת ישראל' ויישוביה כימי דור, מתוך דבקות ברעיון של בנין הארץ תוך עיצוב חברה של עמלים בתורה ונהנים מיגיע כפיהם. פעילותו הציבורית הצטיינה במוסריות, יושר אישי, הגינות ציבורית, טוהר מידות וניקיון כפיים. חבריו וגם יריביו הפוליטיים הכירו בו כתלמיד חכם, שנושא ונותן באמונה ודיבורו בנחת עם הבריות, ועם זה הוא איש אמת שלא חת מפני איש. בהופעותיו הציבוריות נזהר לא לפגוע במתנגדיו. הודות לאצילותו וענוותנותו והדוגמה האישית שהקרין בכל הליכותיו היתה לו השפעה עצומה על מוקיריו, תלמידיו וחבריו, וגם על ראשי העם ומנהיגיו. כאן אנסה לרשום קווים אחדים לדמותו של הרב קלמן זצ"ל כמקום עולה של תורת ארץ ישראל בארץ ישראל, קווים בודדים של מפעל היסטורי, פרטים מעטים הבאים ללמד על הכלל.

כבר בצעירותו בהיותו ר"מ בשיבת חותנו, הרב ברוך קונשט זצ"ל, בעיר פולדה שבגרמניה, וכאחד מראשי התנועה החלוצית 'הנוער האגודתי' שם, החל הרב קלמן זצ"ל בהרבצת תורת ארץ ישראל. באותם הימים ספר ההלכה היחיד שהכיל קיצור של ההלכות התלויות בארץ היה 'שערי צדק' של הגאון רבי אברהם דנציג זצ"ל, בעל 'חיי אדם'. אבל הספר הזה לא היה מצוי אז בגרמניה, וגם מכוונות צילום לא היו. מה עשה הרב קלמן? העתיק בכתב ידו פרקים שלמים מתוך העותק היחיד שמצא בספריה של פרנקפורט, והפיץ אותם בין תלמידיו וחניכיו. כך התחילה מסכת של 55 שנים בהם הרביץ את תורת ארץ ישראל והפיצה, ביררה וחקרה, למדה ולימדה, הדריכה והורה בה, כתב ופרסם בעניינה, חידש ויישם אותה הלכה למעשה על כל ענפיה וספיחיה. בין השאר הוא הקים את המכון לחקר החקלאות על פי התורה ואת בית המדרש להלכה בהתיישבות בירושלים, ועמד בראשם שנים רבות.

עוד לפני עלייתו ארצה בשנת תר"ץ התכתב הרב קלמן זצ"ל עם רשכבה"ג רבי חיים עוזר גרודז'ינסקי זצ"ל, ואחרי עלייתו הורה לו הגר"ע לגשת עם כל ספקותיו בהלכה אל הגאון בעל 'חזון איש' בבני ברק: 'אליו תשמעון בהיותו קרוב למקום המעשה, ובתבונתו החודרת ובצדקתו ידע להכריע ולשפוט מישרים במקומם' (האיש

וחזונו' עמ' סה). להוראה זו של הגר"ע חשיבות גדולה להבנת דבקותו של הרב כהנא בפסקי ההלכה של מרן החזו"א, הן לקולא והן לחומרא. וכך כתב במאמר האחרון שפרסם בחייו, בעניין גידול ירקות בשמיטה בחממות בעציץ שאינו נקוב: 'המקיל בחממות לא הפסיד מצות שמירת שמיטה כהלכתה. וכדאי הוא מרא דההיא עובדא, מרן החזו"א זללה"ה, שהתיר לזרוע בעציץ שאינו נקוב בבית, להקל על שומרי שביעית כהלכתה בענין זה. ויהי חלקי עם המשתדלים עם שומרי שביעית ומקילים על שומריה בכוחא דהיתרא עדיף, בזמן הזה דשמיטה דרבנן, ובזמן הזה שהשומר שביעית בחקלאות הוא מיעוט דלא שכיחא, ושוחה נגד הזרם כולו, וקשה עליו הדבר כקריעת ים סוף' (וידיעון 'הליכות שדה', המכון לחקר החקלאות על פי התורה, גליון אב תשנ"א). ובהשלמות למאמר הנ"ל הוסיף וכתב: 'זכורני בשנת תרצ"ט במוצאי שנת השבע, כאשר פרנסתנו בגרעין הקיבוצי בכפר סבא היתה תלויה כמעט לגמרי בעבודה בקטיף בפרדסים ולא יכולנו לקבל עבודה אחרת, קרא לי מרן זללה"ה ואמר לי לאור המצוקה: אם תחסר לילד כוס חלב, אם יחסר לאשה המזון שהיא זקוקה לו, תצאו לקטיף בפרדס כדי להרוויח שכר יום עבודה ולספק לנצרך את מה שהוא זקוק לו. וכשהגבתי: רבי! מטיל הינו עלי אחריות כבדה מדי להכריע, ושמא אקל יתר על המידה! השיב בפה קודשו: היזהר שלא תחמיר יתר על המידה'...

זכה הרב כהנא להיות מקורב לחזון איש, אשר הדריכו בפועלו וההיסטורי של הקמת עולה של תורת ארץ ישראל להלכה ולמעשה, 'מסר לידי מפסקי הלכותיו לערכם ולסדרם לדפוס' כלשונו. הספר הראשון עם הוראות הלכתיות-מעשיות לקיום שמיטה במשק החקלאי המודרני על פי פסקי החזו"א והוראותיו נדפס ע"י הרב קלמן בערב שמיטת תש"ה, 'הלכות שמיטת קרקעות'. בהקדמתו כתב הרב קלמן 'כי אכן רבה השגרה וההתרגלות במקצוע זה, ומועטים הם החלים ומרגישים כי לא כשורה מתנהלים העניינים בזה, אבל כל המתבונן שאינו הולך רק אחר השגרה ודאי מחובתו לחפש דרכים אחרות', כדי שמצות השמיטה, כמו כל שאר המצוות התלויות בארץ, תקבל את המקום המגיע לה בחקלאות היהודית בארץ ישראל השבה ונבנית. בדרך זו הלך, ובדרך זו הוליד אחרים.

יש להזכיר עוד שני רבנים דגולים שעודדו את הרב כהנא במפעלו זה: האחד הוא הרב הראשי לישראל מרן הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג זצ"ל, והשני הרב מפוניבז', הרב יוסף שלמה כהנמן זצ"ל.

הרב כהנא הזכיר פעמים רבות בהערצה רבה את 'הרב הראשי לישראל, הגאון הצדיק הרב הרצוג זצ"ל', אשר תמך ועודד את הישובים במאמציהם לקיים את המצוות התלויות בארץ בפרט ובחקלאות בכלל כהלכתן (מעניין לציין שבעניין חיפוש פתרון לבעיית החליבה בשבת, שהיתה אז הבעיה החמורה ביותר בהפעלת משק חקלאי על פי ההלכה, התקיים שיתוף פעולה הדוק בין החזו"א לרב הרצוג; עי' מכתבו של החזו"א בקובץ 'הקיבוץ בהלכה' עמ' 215). הרב הרצוג דאג לעזרה כספית לשומרי השביעית, ואף הזכירם לשבח בברכתו לאומה בערב ר"ה תשי"ב. הוא שלל

את הטענה שחברי הישובים השומרים שביעית ללא היתר המכירה כאילו מזלזלים ברבנות הראשית המפעילה את היתר המכירה, ומדובר על תקופה שבה המודעות למצוות השמיטה היתה נמוכה ביותר גם בקרב רוב הציבור החרדי! אפשר לבדוק ולראות שכמעט שלא הוזכרה אז מצוות השמיטה בעיתונות הדתית והחרדית, חוץ מאשר בעיתון 'שערים' של פא"י שהרב קלמן היה אז עורכו הראשי. בשמיטת תשי"ט התחזק רישומה של השמיטה, בין השאר הודות לפעילותה הנמרצת של המחלקה למצוות התלויות בארץ של הרבנות הראשית שבראשה עמד הגר"ש ישראלי זצ"ל. כך נכתב בהוראות הרבנות הראשית לקראת שמיטה זו: 'היתר העבודות בשמיטה, גם אחרי המכירה, מצומצם רק לאלה שאי אפשר להם בשום אופן, לפי התנאים הקיימים, לוותר עליהן'. זה היה שינוי מגמה, שבמידה מסוימת ניתן גם אותו לתלות בפעילותו של הרב כהנא.

לרב קלמן היה קשר הדוק גם עם הרב מפוניבז'. הרב הגיע על פי בקשת הרב קלמן לביקור בחפץ חיים בסוף אלול תש"ד, חודשים אחדים אחרי שקיבוץ חפץ חיים עלה להתיישבות באזור גדרה, בסביבה עויינת ומסוכנת. מחנה הקיבוץ כולו מנה רק כמה ליפטים (ארגזי עץ גדולים), והרב כהנמן דיבר אל החברים לאור פנסי הטרקטור (חשמל לא היה), ועודד אותם ושיכנע אותם לשמור שמיטה ללא היתר המכירה בשמיטה הראשונה שלהם בהתיישבות, למרות הקשיים הכבדים (דרך אגב, כך נהג הרב כהנמן גם שבע שנים אח"כ, בתחילת שנת תשי"ב, בקיבוץ שעלבים שזה עתה קס). בדרכו חזרה לגדרה, כאשר הוא יושב על חבילת קש בעגלה רתומה לפרד, אמר הרב מפוניבז' על חברי הקיבוץ: 'חן המקום על יושביו! זו היתה התרשמותו של ראש ישיבת פוניבז', איש החזון ומעש, מחבורת החלוצים שישבה על הארץ בלילה על יד הליפטים העלובים, וקיבלה על עצמה לשמור שמיטה על פי הדרכת מדריכם-מחנכם הרב קלמן. חן המקום על יושביו!

ולסיום: בתחילת שמיטת תשי"ב הורה שר החקלאות דאז ללשכות העבודה שלא לתת עבודה לחברי ישובים שהשביתו את אדמתם. זו היתה גזרה שקיבוצי פא"י לא היו יכולים לעמוד בה. הלך הרב כהנא ונפגש עם ראש הממשלה דוד בן גוריון, והרבה בזכות ההערכה שהעריך בן גוריון את הרב קלמן הוא הסכים להתערב בענין, וההוראה בוטלה. כך ניצלה שמירת השמיטה בראשית לבלובה. שנים אח"כ, בשנת השמיטה תשמ"ז, האחרונה לחייו, זכה הרב כהנא לראות את פירות עמלו במשך חמישים שנה - מאות חקלאים שומרים שמיטה ללא היתר מכירה בכל רחבי הארץ, וניצנים ניכרים של הגשמת חזון שמירת השמיטה כהלכתה וכמאמרה בקנה מידה ארצי וציבורי.

הרב קלמן כהנא זצ"ל נפטר בי"א באלול תשנ"א בן פ"א שנה, שבע ימים ומעשים. תנצב"ה.